

Individualni čimbenici značajni za nasilje u adolescentskih vezama

Repac, Natalija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:364652>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Natalija Repac

INDIVIDUALNI ČIMBENICI ZNAČAJNI ZA NASILJE U
ADOLESCENTSKIM VEZAMA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Natalija Repac

INDIVIDUALNI ČIMBENICI ZNAČAJNI ZA NASILJE U
ADOLESCENTSKIM VEZAMA

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: dr.sc. Nika Sušac

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
<i>1.1. Oblici nasilja u adolescentskim vezama</i>	3
2. Rizični i zaštitni čimbenici za nasilje u adolescentskim vezama	5
3. Individualni rizični i zaštitni čimbenici za nasilje u adolescentskim vezama ...	8
3.1. <i>Spol</i>	8
3.2. <i>Privrženost</i>	9
3.3. <i>Samopoštovanje</i>	12
3.4. <i>Iskustvo obiteljskog i vršnjačkog nasilja</i>	13
3.5. <i>Konzumacija alkohola i/ili droga</i>	14
3.6. <i>Stavovi</i>	15
4. Motivi i razlozi koji mladi navode za činjenje nasilja u vezi	17
5. Praktično djelovanje	19
5.1. <i>Pomoć i podrška</i>	21
6. Zaključak	22
7. Literatura	23

Individualni čimbenici značajni za nasilje u adolescentskim vezama

Sažetak:

U adolescenciji se uspostavljaju prve romantične veze koje pridonose izgradnji identiteta. No nerijetko u takvim vezama može doći i do pojave nasilja. Hoće li doći do pojave nasilja u velikoj mjeri ovisi o individualnim, interpersonalnim i socijalnim čimbenicima. Središte ovog rada su individualni čimbenici koji su ključni za razumijevanje adolescenata koji su počinili neki oblik nasilnog ponašanja u partnerskoj vezi. Tako su se u istraživanjima ženski spol, nesigurna privrženost, nisko samopoštovanje, iskustvo prethodnog nasilja, konzumacija sredstava ovisnosti i pozitivni stavovi prema nasilju pokazali kao glavni individualni faktori rizika. U radu su također objašnjeni motivi i razlozi koje mladi navode za činjenje nasilja te smjernice za praktično djelovanje.

Ključne riječi: adolescencija, partnersko nasilje, individualni čimbenici

Individual factors significant for teen dating violence

Abstract:

The first romantic relationships are established in adolescence and they contribute to identity development. However, violence can often occur in such relationships. Whether violence will occur depends on individual, interpersonal and social factors. The focus of this paper is on individual factors that are significant for understanding the adolescents who have perpetrated teen dating violence. Female gender, insecure attachment, low self-esteem, experience of previous violence, consumption of addictive substances and positive attitudes towards violence proved to be the main individual risk factors in studies conducted so far. The paper also explains the motives and reasons given by adolescents for perpetrating violence, as well as guidelines for practical action.

Key words: adolescence, teen dating violence, individual factors

Izjava o izvornosti

Ja, Natalija Repac pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Natalija Repac

(potpis studenta)

1. Uvod

Adolescencija je važno razvojno razdoblje tijekom kojeg mlade osobe razvijaju svoje stavove o svijetu i drugim ljudima, kao i o međuljudskim odnosima, rodnim ulogama te intimnim vezama i ponašanju koje je prihvatljivo u takvim odnosima (Gvozdić i sur., 2018). U adolescenciji dolazi do postepenog pomicanja pažnje prema osobama suprotnog spola, što rezultira formiranjem novog razvojnog zadatka koji se odnosi na uspostavljanje intimnog odnosa i vezanosti za partnera (Trbojević Jocić, 2016). Romantične veze postaju sve značajnije u životima mladih i takvi se odnosi razlikuju od svakog drugog tipa bliskog odnosa – i od prijateljske ljubavi i od ljubavi prema članovima svoje obitelji. Predstavljaju središnju točku života adolescenata te postaju sve ozbiljniji s vremenom, odnosno može se reći da, iako većina adolescentskih veza traje samo nekoliko tjedana ili mjeseci, ti rani odnosi igraju ključnu ulogu u životima adolescenata i važni su za razvoj sposobnosti za dugoročne, predane odnose u odrasloj dobi (Sorensen, 2007, prema Hodžić, 2007).

Romantične veze u adolescenciji se razlikuju s obzirom na stupanj intimnosti, trajanje odnosa, seksualnu aktivnost i ulogu partnera, no neovisno o kvaliteti i trajanju vrlo su značajne za mladu osobu i za razvoj njenog identiteta. Zdrave adolescentske veze obilježene su otvorenom komunikacijom, visokom razinom povjerenja i partnerima koji su bliski po godinama. Zdravi romantični odnosi pomažu mladima da bolje razumiju i spoznaju sebe, a također im pružaju i svojevrsnu emocionalnu podršku (Sorensen, 2007, prema Hodžić, 2007). Drugim riječima, tijekom izgradnje takvog odnosa razvijaju se brojne psihološke karakteristike, poput slike o sebi, samopoštovanja, socijalnih vještina, upravljanja vlastitim emocijama te prepoznavanja tuđih, povjerenja i lojalnosti (Ajduković, Löw i Sušac, 2011).

Iako zdrave romantične veze u adolescenciji imaju brojne prednosti, nezdrave veze, s druge strane, uključuju brojne rizike. Jedan od rizika čine sukobi. Sukobi su neizbježni i sastavni dio svakog odnosa, pa tako i onog romantičnog. No pritom je bitno na koji način partneri upravljaju svojim sukobima te vode li se isključivo vlastitim interesima ili i interesima i dobrobiti svojeg partnera ili partnerice. U situacijama sukobljenih interesa i ciljeva može doći i do upotrebe različitih nasilnih ponašanja (Ajduković i sur., 2011). S obzirom da je adolescencija razdoblje života u

kojem tek započinje razvoj partnerskih odnosa, postoji opasnost od primjene naučenih obrazaca ponašanja i u kasnijim vezama u odrasloj dobi. Također, nasilna ponašanja mogu narušiti mentalno i tjelesno zdravlje adolescenata te je stoga nasilje u njihovim romantičnim vezama ozbiljan javnozdravstveni i psihosocijalni problem (Ajduković i Ručević, 2009).

Pojam nasilja u adolescentskim vezama se uglavnom veže uz kontekst stabilnog emocionalnog odnosa, no sve više definicija ukazuje na to da taj odnos može biti i tek jednokratni izlazak, čime se pridaje veća pažnja fenomenu nasilja u vezama (Bell i sur., 2008). Stoga se nasilje u adolescentskim vezama može definirati kao „obrazac nasilnog ponašanja (uključujući prisile, manipulacije i prijetnje) koje se provodi u svrhu kontrole, dominacije i zastrašivanja partnera/partnerice, te donekle odgovara oblicima obiteljskog nasilja odraslih“ (Hodžić, 2007:20). Vagi i suradnici (2013) nadodaju da je to vrsta nasilja između intimnih partnera koji se trenutno zabavljaju ili su se zabavljali, a pripadaju dobnom uzrastu između 10 i 24 godina, dok autorice Ajduković i Ručević (2009) nasilje u adolescentskim vezama karakteriziraju kao fizičko, psihičko i seksualno nasilje kojem je cilj zadobivanje moći i kontrole nad ponašanjem druge osobe.

Rezultati dvaju domaćih istraživanja (Hodžić, 2007; Ajduković i sur., 2011) pokazuju da nasilna ponašanja u adolescentskim vezama nisu rijetka pojava. Tako Hodžić (2007) ističe da je 70% mladih doživjelo jedno od nasilnih ponašanja u vezi, dok su Ajduković i suradnice (2011) u svom radu došli do spoznaja da je čak 86,4% mladih koji su bili u vezi doživjelo nasilno ponašanje u romantičnoj vezi u posljednjih šest mjeseci, dok je nešto veći broj mladih – njih 93,1% počinio nasilje. Uz to, i strana istraživanja (Borges i sur., 2022; Marcus, 2007; Sears i sur., 2007) pokazuju zabrinjavajuću učestalost nasilja u adolescentskim vezama. Između 22,5% i 39,1% adolescenata je barem jednom iskazalo neko nasilno ponašanje prema svojoj partnerici te je isto to učinilo između 37,8% i 43,5% adolescentica (Marcus, 2007). Rezultati istraživanja Sears i suradnika (2007) pokazuju nešto veće podatke – 43% adolescenata i 51% adolescentica je počinilo neki oblik nasilja u vezi, dok su Borges i suradnici (2022) pronašli rezultate da je 76,4% adolescentata počinilo neki oblik nasilja u vezi pri čemu je najčešće bilo verbalno nasilje (91,1%). Postoci prikazanih domaćih i stranih istraživanja uvelike variraju, a objašnjenje toga se može pronaći u korištenju

različitih mjernih instrumenata te dobi ispitanika pri čemu su ispitanici stranih istraživanja mlađi od ispitanika domaćih istraživanja.

1.1. Oblici nasilja u adolescentskim vezama

Ono što je zajedničko navedenim definicijama nasilja u mladenačkim vezama jest razlikovanje pojava oblika nasilja – psihičkog, fizičkog i seksualnog nasilja. Najčešći oblik nasilja u mladenačkim vezama je **psihičko** nasilje koje najčešće predstavlja prvu razinu nasilja u vezama mladih. Psihičko nasilje ima za cilj uspostavu kontrole, izoliranje i zastrašivanje žrtve te posljedično smanjuje njezino samopoštovanje i integritet, kao i sposobnost za samostalno odlučivanje i djelovanje (Hodžić, 2007). Psihičko nasilje obuhvaća različite manifestacije ponašanja: „prijetnje, zabrane, provjeravanje i praćenje, ograničavanje i sprječavanje razgovora i izlazaka, ignoriranje, posesivno i ljubomorno ponašanje, ucjenjivanje, ogovaranje, vrijeđanje, ponižavanje, ismijavanje, optuživanje i uvredljive komentare“ (Hodžić, 2007:21). Pod psihičko nasilje se svrstava i **relacijska agresija** koja se definira kao korištenje veze u svrhu manipuliranja ili psihičkog zlostavljanja partnera. Relacijsko se nasilje manifestira kroz sljedeće oblike ponašanja: prijetnje prekidom, izazivanje ljubomore kod partnera ili zavođenje druge osobe pred partnerom, kojima je svrha testiranje partnera kako bi se provjerila partnerova ljubav (Schad i sur., 2008, prema Trbojević Jocić, 2016). Nerijetko se umanjuje ozbiljnost ovakvih oblika nasilnog ponašanja iz razloga što ne dovode do vidljivih posljedica po žrtvu, iako je emocionalna i psihološka šteta neizmjerljivo velika. Upravo zbog emocionalne boli koju žrtva osjeća, emocionalno nasilje se često koristi kao sinonim za psihičko nasilje (Ajduković i Ručević, 2009). Istraživanja (Muñoz-Rivas i sur., 2007; Bell, 2008; Ajduković i sur., 2011) pokazuju da je u vezama adolescenata najzastupljeniji ovaj oblik nasilja. Prema autoru Bell (2008) više od 90% mladih barem jednom je doživjelo jedan od prethodno navedenih oblika psihičkog nasilja, Ajduković i suradnice (2011) ističu sličnu brojku od 86,2%, dok Muñoz-Rivas i suradnici (2007) navode da je gotovo 90% sudionika verbalno nasilno prema svojem parteru ili partnerici. Uz to, psihičko nasilje je jedan od glavnih faktora rizika za pojavu fizičkog nasilja u vezi.

Fizičko nasilje se odnosi na ona ponašanja koja uzrokuju tjelesnu bol i ozljede, odnosno na ponašanja poput: šamaranja, guranja, štipanja, prekrivanja usta kako bi

osoba prestala govoriti, čupanja kose, ugriza, udaranja, pokušaja ubojstva i ubojstva (Hodžić, 2007). Prema istraživanju Ajduković i suradnica (2011) 37,2% sudionika je doživjelo jedan od navedenih oblika fizičkog nasilja, dok 46,9% mladih izjavljuje kako su tijekom posljednjih šest mjeseci u vezi počinili barem jedno od takvih ponašanja. I strana istraživanja pokazuju zabrinjavajuće podatke vezane uz fizičko nasilje u vezama mladih – prema Vagi i suradnicima (2015) svaka peta adolescentica i svaki deseti adolescent su u posljednjih godinu dana doživjeli fizičko i/ili seksualno nasilje u vezi. **Seksualno** nasilje se odnosi na sve oblike seksualnog uznemiravanja i prisile: neželjena seksualna ponašanja, dodire, geste, seksualne komentare, nagovaranje, ucjenjivanje ili prisiljavanje na seksualne aktivnosti, iskorištavanje osobe u alkoholiziranom ili drogiranom stanju u svrhu seksualnih aktivnosti te pokušaj silovanja i silovanje (Hodžić, 2007). Seksualno nasilje je najmanje zastupljen oblik nasilja među adolescentima te ga je tako doživjelo 26,6% sudionika, a počinilo 27,2% (Ajduković i sur., 2011).

U posljednjih nekoliko godina sve je rasprostranjenije i nasilje koje se odvija putem novih sredstava komunikacije – mobilnih telefona i interneta – što se naziva **cyber** nasilje. Načini na koji se manifestira ovaj oblik nasilja su: provaljivanje u profile na društvenim mrežama, ostavljanje prijetećih glasovnih ili tekstualnih poruka na mobilnim telefonima, objavljivanje poruka kojima je cilj omalovažavanje ili vrijeđanje žrtve na društvenim mrežama (Butina, 2017, prema Gvozdić i sur., 2018). S obzirom da cyber nasilje ostavlja tragove kao što su, primjerice, poruke na društvenim mrežama, dešava se u manjoj mjeri, no rezultati istraživanja Korchmaros i suradnika (2013) pokazuju da 17% adolescenata manifestira oblike cyber nasilnog ponašanja prema svom partneru ili partnerici. Za osobe koje su žrtve cyber nasilja za očekivati je da će trpjeti i neke od oblika psihičkog nasilja. Cyber nasilje se nerijetko zanemaruje i ne percipira kao nasilno ponašanje, već kao način iskazivanja ljubavi, brige i pažnje od strane partnera. Također, često je nevidljiv oblik nasilja za osobe koje nisu aktivne na društvenim mrežama, što omogućuje nasilniku da lakše manipulira žrtvom i preuzme potpunu kontrolu nad njenim društvenim životom (Trbojević Jocić, 2016).

Adolescenti i adolescentice mogu biti žrtve bilo kojeg oblika nasilja – od psihičkog koje je najčešće, do fizičkog i seksualnog kao najrjeđeg oblika. No hoće li

doći do pojave takvih nasilnih ponašanja u velikoj mjeri ovisi o brojnim individualnim i obiteljskim osobinama te socijalnom kontekstu.

2. Rizični i zaštitni čimbenici za nasilje u adolescentskim vezama

Velik je broj rizičnih čimbenika koji mogu imati utjecaj na nasilno ponašanje, a definiraju se kao atributi ili karakteristike koje su povezane s povećanom vjerojatnošću činjenja ili doživljavanja takve vrste nasilja. Pritom je važno naglasiti da rizični čimbenici jesu povezani s većom pojavom partnerskog nasilja, no da i nisu nužno njegov uzrok (O'Keefe, 2005). S druge strane, zaštitni čimbenici imaju ulogu štititi od izloženosti riziku na način da smanjuju utjecaj rizičnih čimbenika (Majdak i Kamenov, 2011). U istraživanjima i literaturi općenito veći je fokus stavljen na rizične čimbenike za nasilje u adolescentskim vezama, no iz rezultata se često mogu identificirati i zaštitni čimbenici te će na taj način biti obrađeni i u ovom radu, a poseban će fokus biti stavljen na njih u poglavlju na temu praktičnog djelovanja.

Nasilje u adolescentskim vezama je ozbiljan problem koji obuhvaća sve razine sustava – i osobnu i interpersonalnu i razinu zajednice i društva. Stoga se rizični i zaštitni čimbenici kvalificiraju sukladno tim razinama. Različiti autori (Ajduković i Ručević, 2009; O'Keefe, 2005) navode različite klasifikacije koje se u velikom dijelu preklapaju. Tako autorica O'Keefe (2005) u svome radu rizične čimbenike za činjenje nasilja u adolescentskim vezama svrstava u nekoliko kategorija: a) demografske karakteristike, b) prijašnja iskustva izloženosti nasilju, c) stavovi prema nasilju, d) utjecaj vršnjaka, e) osobnost ili intrapersonalni čimbenici, f) druga problematična ponašanja i g) obilježja partnerskog odnosa. U kategoriju demografskih karakteristika ubrajaju se spoznaje da su veće stope nasilja u adolescentskim vezama kod osoba s nižim socioekonomskim statusom, iako nije pronađen dosljedan obrazac. Nadalje, tu se ubraja i veća učestalost fizičkog nasilja prema partnerima u urbanim nego u ruralnim područjima. Također postoji i razlika s obzirom na obiteljsku strukturu – tako je necjelovita obitelj češće povezana s nasilnim ponašanjem prema partnerima. Što se tiče kategorije prijašnjih iskustava izloženosti nasilju, ističe se da su adolescenti, koji su tijekom djetinjstva svjedočili obiteljskom nasilju u većem riziku da čine nasilje nad

svojim partnerom ili partnericom (O'Keefe, 2005). Navedeno pokazuje i istraživanje (Maldonada, Watkins i DiLillo, 2014) gdje su autori došli do rezultata da je zlostavljanje u djetinjstvu pozitivno povezano s viktimizacijom i partnerskim nasiljem u adolescenciji. Nadalje, pozitivni stavovi prema nasilju predstavljaju jedan od najdosljednijih i najjačih čimbenika za činjenje nasilja u adolescenciji. Povezano s time, adolescenti se druže s vršnjacima koji opravdavaju nasilna ponašanja u vezi ili ih i sami čine (O'Keefe, 2005). U razdoblju adolescencije vršnjački odnosi nesumnjivo imaju velik utjecaj, a u određenim situacijama, poput partnerskih odnosa, značajniji su i od utjecaja roditelja. Adolescenti koji imaju manje prijatelja i/ili manje kvalitetne prijateljske odnose skloniji su češćem korištenju nasilnih ponašanja u romantičnim vezama. Pod većim rizikom da će se ponašati nasilno u svojim vezama su i oni adolescenti koji se druže s vršnjacima koji se već ponašaju nasilno prema partneru ili partnerici ili odobravaju takvo ponašanje. Jednako tako, i pritisak od strane vršnjaka ima velik utjecaj na razvoj nasilnih ponašanja. Ukoliko su adolescenti žrtve vršnjačkog nasilja, moguće je da će svoju frustraciju ispoljavati na svoje partnere u obliku relacijske agresije ili da će biti pod povećanim rizikom da postanu žrtve nasilja od strane svog partnera (Foshee i sur., 2013, prema Trbojević Jocić, 2016). Autorica O'Keefe (2005) ističe i da su brojne intrapersonalne varijable povezane s činjenjem i doživljavanjem nasilja. Tako, primjerice, nisko samopoštovanje i depresija mogu biti i čimbenici rizika za činjenje nasilja, ali i posljedica doživljenog nasilja. Autori Crane i Eckhardt (2013) u svom su istraživanju istaknuli da spol uvelike može utjecati na to koje će osobine ličnosti biti najznačajniji prediktori nasilja. Tako su ljutnja, tjeskoba i tuga značajni prediktori nasilnog ponašanja kod djevojaka (Crane i Eckhardt, 2013). Nadalje, za adolescente koji su skloniji rizičnim ponašanjima veća je vjerojatnost da će manifestirati nasilna ponašanja prema svom partneru ili partnerici. Konzumacija alkohola i zloupotreba droga su jedno od posebno značajnih rizičnih ponašanja za razvoj nasilnih ponašanja prema partneru ili partnerici. Posljednja kategorija ove klasifikacije odnosi se na obilježja partnerskog odnosa, prema kojoj su manje zadovoljstvo vezom i češći sukobi u vezi glavni čimbenici rizika za činjenje nasilja (O'Keefe, 2005). Pritom nasilje može biti prisutno i u dužim vezama, i u povremenom izlaženju, i u odnosima za jednu noć te je psihičko nasilje zastupljenije od fizičkog (Klipfel, Claxton i van Dulmen, 2014).

Autorice Ajduković i Ručević (2009) sistematiziraju različite rizične čimbenike u tri skupine koje su jednake i za činjenje i za doživljavanje nasilja u adolescentskim vezama: individualni čimbenici, interpersonalni čimbenici i čimbenici rizika na razini zajednice. U individualne čimbenike značajne za nasilje u adolescentskim vezama ubrajaju se nisko samopouzdanje i samopoštovanje, nesigurna ili preokupirana privrženost ljubavnom partneru ili partnerici, iskustvo viktimizacije u primarnoj obitelji, potreba za dokazivanjem u vezi pod „svaku cijenu“, pretjerana ljubomora, stereotipna uvjerenja o muško-ženskim odnosima, neprepoznavanje određenih ponašanja u vezi kao nasilja, nepoznavanje svojih i tuđih prava u vezi, pozitivan stav o nasilju kao načinu rješavanja nesuglasica te konzumacija alkohola i/ili droga (Ajduković i Ručević, 2009), dok Hodžić (2009) sljedeće individualne čimbenike ističe kao najvažnije: stupanj samopoštovanja, iskustvo obiteljskog nasilja, konzumacija alkohola i/ili droga te stavovi prema rodnim ulogama i stavovi prema nasilju. Interpersonalni čimbenici su slabe komunikacijske vještine, poteškoće pri izražavanju osjećaja i slabe vještine rješavanja sukoba pregovaranjem. Pozitivan odnos vršnjaka prema nasilju, medijske poruke o prihvatljivosti nasilja u partnerskim odnosima, količina nasilja u društvu i tolerantan odnos društva prema nasilju čine skupinu čimbenika rizika na razini zajednice (Ajduković i Ručević, 2009). S obzirom na velik broj čimbenika koji pripadaju različitim skupinama, u ovom će radu naglasak biti isključivo na individualnim čimbenicima za nasilje u adolescentskim vezama jer oni predstavljaju važnu podlogu za razumijevanje mladića i djevojaka koji su počinili neki oblik nasilnog ponašanja u partnerskoj vezi.

3. Individualni rizični i zaštitni čimbenici za nasilje u adolescentskim vezama

Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, na razini individualnih čimbenika rizika u obzir se uzimaju različite varijable, među kojima se u istraživanjima najčešće ističu stupanj samopoštovanja, iskustvo obiteljskog nasilja, konzumacija alkohola i/ili droge te stavovi prema rodnim ulogama i stavovi prema nasilju. U nastavku će se pobliže pojasniti svaki navedeni čimbenik, ali i spol koji je jedan od važnijih prediktora nasilnog ponašanja u vezama mladih (Crane i Eckhardt, 2013; Hodžić, 2007), privrženost koju više autora (Ajduković i Ručević, 2009; Trbojević Jocić, 2016) ističe značajnim čimbenikom za doživljavanje i činjenje nasilnog ponašanja u vezama adolescenata te iskustvo vršnjačkog nasilja, uz iskustvo obiteljskog nasilja, budući da iskustvo nasilja u jednom kontekstu može voditi nasilju u budućnosti u drugim kontekstima (Cava, Buelga i Tomás, 2018).

3.1. Spol

Model počinitelj-žrtva, u kojem su muškarci počinitelji, a žene žrtve, a koji se smatra izraženijim u partnerskom nasilju odraslih nije primjenjiv na adolescentske veze. Na to ukazuje i podatak da je oko polovice mladih (53%) koji su bili žrtve nasilja u vezi na neki način bilo nasilno prema svom partneru ili partnerici (Hodžić, 2007). Dakle, u adolescentskim vezama i djevojke i mladići su često istovremeno i počinitelji i žrtve. Rubio-Garay i suradnici (2017) također ističu da je nasilje u vezi vrlo često uzajamno, odnosno da su oba partnera istovremeno i žrtve i počinitelji, te da je to posebno značajno za psihičke oblike nasilja. No brojna istraživanja (Ajduković i sur., 2011; Courtain i Glowacz, 2021; Hodžić, 2007; Karsberg i sur., 2018) pokazuju značajne rodne razlike kod počinjenja nasilja u partnerskim vezama adolescenata. Tako su Ajduković i suradnice (2011) došli do rezultata da je spol značajno povezan i s činjenjem i s doživljavanjem nasilja. Tako su djevojke češće počiniteljice i psihičkog i fizičkog nasilja, dok ga mladići češće doživljavaju. Do sličnih rezultata su došli Courtain i Glowacz (2021) – djevojke su češće počiniteljice psihičkog i fizičkog nasilja, dok su mladići češće počinitelji relacijskog i seksualnog nasilja. Karsberg i suradnici (2018) su također istraživali rodne razlike u činjenju i doživljavanju

partnerskog nasilja među adolescentima. Rezultati su pokazali da su mladići u znatno većoj mjeri bili žrtve fizičkog nasilja, a djevojke seksualnog nasilja, dok nisu pronađene rodne razlike ni u doživljavanju ni u činjenju psihičkog nasilja. S druge strane, rezultati su pokazali da su mladići češće počinitelji seksualnog nasilja (Karsberg i sur., 2018). Nadalje, i Hodžić (2007) je utvrdio statistički značajnu razliku po spolu za pojedine oblike nasilnog ponašanja. Tako su mladići skloniji ismijavanju partnerice, nagovaranju, ucjenjivanju i prisiljavanju na seksualni odnos te prijetnjama fizičkim nasiljem u odnosu na djevojke. Djevojke su, s druge strane, sklonije ljubomornim ispadima te kontroliranju partnera. Dakle, rezultati i ovog istraživanja pokazuju veću zastupljenost djevojaka u činjenju psihičkog nasilja, odnosno mladića u činjenju seksualnog nasilja (Hodžić, 2007).

3.2. Privrženost

Kvaliteta romantičnih odnosa adolescenata povezana je s njihovim iskustvima u drugim bliskim odnosima, odnosno temeljena je na teoriji privrženosti. Teorija privrženosti tvrdi da pojedinci razvijaju vlastite unutarnje radne modele o odnosima na temelju ranih interakcija sa skrbnicima (Bowlby, 1988). Ovi modeli opstaju u adolescenciji i odrasloj dobi, kada pružaju kognitivne smjernice za ponašanje u odnosima i očekivanja kako će se drugi ponašati u odnosima. Pritom će djeca kojoj tijekom odrastanja skrbnici pružaju više ljubavi, topline i bolje odgovaraju na njihove potrebe razviti pozitivan model, kojim sebe promatraju kao dostojne ljubavi i naklonosti, uz očekivanja da se drugi u vezi ponašaju na pouzdan način pun ljubavi. Suprotno tome, djeca koja tijekom odrastanja doživljavaju manje ljubavi, grubo roditeljstvo ili zlostavljanje vjerojatnije će razviti unutarnji radni model kojim sebe smatraju nedostojnima i očekivanja da su drugi nepredvidivi, što može uključivati poteškoće s povjerenjem u druge (Bowlby, 1988). Temeljem teorije privrženosti razvijena je klasifikacija po kojoj se razlikuju četiri tipa privrženosti, kojima je kasnije pridodan i peti (Colin, 1996, prema Ajduković, Kregar Orešković i Laklija, 2007; Howe, 1995, prema Ajduković i sur., 2007): sigurna privrženost, anksiozno-izbjegavajuća privrženost, anksiozno-opiruća privrženost, dezorganizirano-dezorijentirana privrženost i bez privrženosti.

Sigurna privrženost je ishod interakcije u kojoj majka prepoznaje potrebe djeteta i svoje ponašanje prilagođava njegovom (Ajduković i sur., 2007). Pritom dijete

razvija unutarnji radni model sebe kao vrijednog i kompetentnog te model drugih kao dostupnih. Djeca sa sigurnom privrženošću razvijaju očekivanja da odnosi s bliskim osobama predstavljaju zadovoljstvo, što rezultira time da adolescenti koji su razvili ovaj tip privrženosti uspostavljaju kvalitetnije intimne veze. Kod najvećeg broja djece se očituje sigurna privrženost – 60% do 65%. **Anksiozno-izbjegavajuća privrženost** ishod je interakcije u kojoj roditelji konzistentno odbacuju dijete i ne zadovoljavaju njegove potrebe. Pritom dijete razvija emocionalnu distancu kako bi se zaštitilo od boli zbog roditeljevog odbacivanja te razvija model sebe kao samog i neželjenog. Adolescenti s ovim tipom privrženosti skloniji su delinkventnom ili antisocijalnom ponašanju, pokazuju manjak empatije te izbjegavaju emocionalne odnose (Ajduković i sur., 2007). **Anksiozno-opiruća privrženost** javlja se u situaciji kada roditelji nisu konzistentno pristupačni djeci, istodobno ih prihvaćajući i odbijajući, što dovodi do toga da djeca osjećaju potrebu za roditeljskom pažnjom, uz istovremeno pružanje otpora. Djeca s ovakvim oblikom privrženosti razvijaju unutarnji model sebe kao nesigurnih i bojažljivih, a model drugih kao nepouzdanih. Anksiozno-opiruća privrženost posljedično dovodi do emocionalne nestabilnosti, otežane emocionalne samoregulacije i povećane osjetljivosti na stres (Ajduković i sur., 2007). Važno je istaknuti kako je sigurna privrženost u djetinjstvu prediktor većeg zadovoljstva vezom u adolescentskoj i odrasloj dobi te većeg stupnja samopoštovanja, za razliku od anksiozno-izbjegavajuće i anksiozno-opiruće privrženosti (Smojver-Ažić i Jakočević, 2006). Adolescenti s anksioznim stilovima privrženosti skloniji su rizičnim ponašanjima, kao i činjenju i doživljavanju nasilja u vezi. Imaju razvijenu izrazito negativnu sliku o sebi i drugima te su nerijetko ovisni o drugima. Jednako tako, skloniji su nesmotrenom sklapanju romantičnih odnosa (Trbojević Jocić, 2016). Sljedeći stil privrženosti jest **dezorganizirano-dezorijentirana privrženost** prema kojem ponašanje djeteta uključuje istovremeno dva suprotna motiva: pristupiti i pobjeći od roditelja. Djeca koja su razvila ovaj tip privrženosti iskusila su puno trauma, uglavnom zlostavljanja, od strane figure privrženosti. Ona se osjećaju nevoljeno, izbjegavaju emocionalne odnose te očituju poteškoće u razumijevanju osnovnih socijalnih odnosa. Smatraju da ne postoji osoba kojoj mogu vjerovati, zbog čega zapravo pokazuju neprivrženost. Posljednji tip privrženosti – **bez privrženosti** – obuhvaća djecu koja nisu bila u prilici razviti emocionalni odnos s drugim ljudima. To su djeca koja su

odgajana u institucijama socijalne skrbi ili su odrastala s roditeljima koji su ovisni ili imaju mentalne bolesti. Djeca bez privrženosti nemaju interesa za socijalne odnose te imaju problema prilikom uspostave istih (Ajduković i sur., 2007).

U skladu s navedenim iskustvima u djetinjstvu ističu se četiri stila privrženosti u partnerskim odnosima (Bartholomew i Horowitz, 1991, prema Blažeka Kokorić, 2005): sigurna, odbijajuća, zaokupljena i plašljiva privrženost. Osobe sa sigurnom privrženošću su razvile pozitivan pogled na sebe i druge što je rezultiralo time da se osjećaju ugodno u bliskim odnosima. S lakoćom stvaraju emocionalne veze i nisu opterećene mislima hoće li ih partner prihvatiti ili napustiti. Osobe s odbijajućom privrženošću imaju razvijen pozitivan stav o sebi, a negativan o drugima zbog čega teže samostalnosti i imaju visoku potrebu za neovisnošću. Suprotno tome, osobe sa zaokupljenom privrženošću imaju razvijen negativan stav o sebi, a pozitivan o drugima, što rezultira ekstremnom ovisnošću o partneru u intimnim odnosima. Kod njih se javljaju izrazito neugodne emocije kada nemaju partnera, a kada su u intimnom odnosu često iskazuju ljubomoru povezanu s osjećajem da ih partner ne cijeni dovoljno. Osobe s plašljivom privrženošću su razvile negativan pogled na sebe i na druge, zbog čega se u intimnim odnosima ponašaju sumnjičavo i nepovjerljivo. Iako imaju želju za bliskim odnosom, teško uspostavljaju povjerenje u drugu osobu te se boje da će biti povrijeđeni u tom odnosu (Bartholomew i Horowitz, 1991, prema Blažeka Kokorić, 2005).

Autorice Ajduković i Ručević (2009) u svom su istraživanju potvrdile povezanost prijetnji nasiljem i činjenja fizičkog nasilja u vezi s različitim dimenzijama privrženosti roditeljima i iskustvom ranog razdvajanja od roditelja. Došle su do rezultata da su slabija ukupna privrženost ocu i emocionalna privrženost majci značajni prediktori za upotrebu fizičkih oblika nasilja u partnerskim vezama adolescenata. No uočene su razlike po spolu – kod mladića je fizičko nasilje prema partnerici negativno povezano s emocionalnom toplinom u odnosu s ocem i ukupnom privrženošću prema ocu, dok je kod djevojaka fizičko nasilje prema partneru također negativno povezano s emocionalnom toplinom u odnosu s ocem, ali i ukupnom privrženošću majci (Ajduković i Ručević, 2009). Nadalje, dok je u istraživanju Grych i Kinsfogel (2010) također pronađena povezanost između nesigurnog stila privrženosti prema roditeljima i činjenja partnerskog nasilja u adolescentskoj dobi, u istraživanju

Smith Stover, Jin Choi i Mayes (2018) nije pronađena takva povezanost. Razlog tome može biti što se sudionici tih dvaju istraživanja u većoj mjeri razlikuju s obzirom na socioekonomski status, obiteljsku strukturu, ali i dob. No rezultati potonjeg istraživanja (Smith Stover i sur., 2018) pokazali su da je za adolescente s anksiozno-izbjegavajućim stilom privrženosti vjerojatnije da će biti žrtve partnerskog nasilja u usporedbi sa sigurno privrženim adolescentima. Sigurna privrženost ima ulogu zaštitnog faktora, budući da podržavajuć i topao odnos roditelja prema djetetu pridonosi razvoju emocionalne stabilnosti, koja također predstavlja zaštitni faktor za ulazak u nasilni partnerski odnos i činjenje nasilja u istome (Trbojević Jocić, 2016).

3.3. Samopoštovanje

Samopoštovanje se definira kao sustav vjerovanja o sebi, što uključuje samoučinkovitost, motivaciju i samoregulaciju (Mruk, 2006, prema Diaz-Aguado i Martinez, 2015). Ima veliki utjecaj na emocije, kognicije i ponašanje pojedinca te izgradnju odnosa s drugima (Vasta, Haith i Miller, 1998). Nadalje, samopoštovanje se može definirati i u okviru pozitivnog ili negativnog stava prema sebi. Osobe s pozitivnim stavom prema sebi, odnosno s visokim samopoštovanjem imaju konstruktivnije načine suočavanja sa stresom i rješavanja problema, dok osobe su s nižim samopoštovanjem sklonije emocionalnim poremećajima i poremećajima u ponašanju (Rosenberg, 1985, prema Majdak i Kamenov, 2011) pa tako i nasilnom ponašanju u partnerskim vezama. Pritom su rezultati nekolicine istraživanja (Majdak i Kamenov, 2011; Lebedina-Manzoni i Lotar, 2010) pokazali da su adolescenti koji imaju visoko samopoštovanje u manjoj mjeri skloni činjenju društveno neprihvatljivog ponašanja. Drugim riječima, visoko samopoštovanje nerijetko ima funkciju čimbenika zaštite u partnerskom nasilju. S druge strane, i domaća i strana istraživanja (Diaz-Aguado i Martinez, 2015; Hodžić, 2007; Peronja, 2013) pokazuju da je niže samopoštovanje jedan od važnijih identificiranih čimbenika rizika za doživljeno i počinjeno nasilje u vezi. U istraživanju autora Hodžić (2007) rezultati su pokazali da je niže samopoštovanje često čimbenik rizika za manifestaciju psihičkog nasilja prema partneru ili partnerici, dok istraživanja autorice Peronja (2013) i autora Diaz-Aguado i Martinez (2015) potvrđuju postojanje značajne negativne povezanosti između nižeg samopoštovanja te doživljavanja i činjenja nasilnih ponašanja prema partneru ili

partnerici. Pritom su rezultati pokazali da adolescenti s nižim stupnjem samopoštovanja iskazuju više doživljenog i počinjenog nasilja u odnosu na adolescente s višim stupnjem samopoštovanja, čime se dodatno potvrđuju navodi o visokom samopoštovanju kao zaštitnom čimbeniku.

3.4. Iskustvo obiteljskog i vršnjačkog nasilja

Doživljeno iskustvo obiteljskog nasilja ili samo svjedočenje istom predstavlja jedan od čimbenika rizika i za žrtvu i za počinitelja. Obiteljski kontekst može naučiti adolescenta da je nasilje adekvatan oblik ponašanja u interpersonalnim odnosima, što može dovesti do stvaranja pozitivnog, odobravajućeg stava prema nasilju te do razvijanja agresivnosti kod adolescenata. Jednako tako, adolescenti kroz neadekvatne obiteljske odnose mogu naučiti da je uloga žrtve, kao i trpljenje nasilja, sastavni dio romantičnog odnosa (Trbojević Jocić, 2016).

Međugeneracijski prijenos nasilja se najbolje može objasniti teorijom socijalnog učenja. Ona se temelji na konceptu da se djeca uče nasilnom ponašanju opažanjem odnosa svojih roditelja i načina na koji rješavaju sukobe. Djeca svjedočenjem nasilnom ponašanju dobivaju dojam da se na taj način može riješiti problem, što kasnije prakticiraju i u vlastitim odnosima (Pećnik, 2003). Iako se ne može reći da svjedočenje nasilju nužno dovodi do činjenja nasilja (Hodžić, 2007), u brojnim domaćim i stranim istraživanjima je ipak pronađena povezanost. Tako Hodžić (2007) u svom istraživanju spominje iskustvo nasilja kao jedan od rizičnih faktora za činjenje nasilja u vezama adolescenata. Rezultatima tog istraživanja je potvrđena povezanost između doživljenog nasilja u obitelji ili svjedočenja istomu i veće sklonosti nasilnom ponašanju u partnerskoj vezi. Vrandečić-Loje (2013) je u svom istraživanju dobila slične rezultate – mladi koji u većoj mjeri imaju iskustvo obiteljskog nasilja skloniji su i počinjenju i doživljavanju nasilja od strane svog partnera. Strana literatura također obiluje istraživanjima (Ehrensaft i sur., 2003; Gover i sur., 2008; Karlsson i sur., 2015) koja podržavaju postojanje međugeneracijskog prijenosa nasilja. Tako su Ehrensaft i suradnici (2003) došli do rezultata da su djeca koja su bila izložena nasilju među roditeljima sklonija postati počinitelji i žrtve nasilja u partnerskim vezama od djece koja nemaju iskustvo obiteljskog nasilja. Gover i suradnici (2008) navode da izloženost nasilju među roditeljima povećava vjerojatnost za počinjenje psihičkog

nasilja, dok su Karlsson i suradnici (2015) u svom istraživanju došli do rezultata da je iskustvo obiteljskog nasilja snažan prediktor za doživljavanje fizičkog i psihičkog zlostavljanja.

Osim što nasilje u obiteljskom kontekstu povećava vjerojatnost za nasilje u partnerskim vezama, isto čini i iskustvo vršnjačkog nasilja. Neka istraživanja (Brooks-Russell, Foshee i Ennett, 2013; Cava i sur., 2018, Miller i sur., 2013) pronalaze povezanost između doživljenog vršnjačkog nasilja i doživljenog, no ne i počinjenog partnerskog nasilja u adolescenciji. Brooks-Russell i suradnici (2013) ističu da je iskustvo vršnjačkog nasilja ključan čimbenik rizika za viktimizaciju i mladića i djevojaka u adolescentskim vezama, dok Miller i suradnici (2013) naglašavaju veću povezanost vršnjačkog nasilja s kasnijim doživljenim fizičkim nasiljem u vezi. Rezultati istraživanja Cava i suradnika (2018) ističu važnu ulogu usamljenosti i nižeg zadovoljstva životom u objašnjavanju povezanosti između prethodno navedenih koncepata. Istraživanje Smith i suradnika (2022) je potvrdilo takve navode, budući da dobiveni rezultati također ističu internalizirane probleme kao posrednike u povezanosti između iskustva vršnjačkog nasilja i partnerskog nasilja u adolescenciji.

3.5. Konzumacija alkohola i/ili droga

Razdoblje adolescencije je nerijetko okarakterizirano kao razdoblje eksperimentiranja i istraživanja u kojem su adolescenti skloniji rizičnom ponašanju. Rizična ponašanja u romantičnim vezama adolescenata povezana su i s konzumacijom alkohola i zloupotrebom psihoaktivnih tvari (Latzman i sur., 2015). Pritom je važno za istaknuti da upotreba alkohola i droga ne uzrokuje nasilje, već da smanjuje inhibicije za nasilno ponašanje. Dakle, sama konzumacija alkohola i/ili droga ne mora nužno dovesti do nasilja u vezi, već do nasilja češće dolazi u kombinaciji s različitim osobinama pojedinca, poput više razine agresivnosti, niske inhibicije i nesigurne privrženosti, odnosno drugim rizičnim čimbenicima za agresivno ponašanje u romantičnim odnosima. Jednako tako, i socijalni kontekst adolescenta je važna poveznica između konzumacije alkohola i/ili droga i nasilnog ponašanja u vezi. Ukoliko je socijalni kontekst obilježen manjim stupnjem kontrole, veća je vjerojatnost da će konzumacija alkohola i zloupotreba droga dovesti do nasilja u romantičnim odnosima adolescenata (Latzman i sur., 2015).

Rothman i suradnici (2012) su u svom istraživanju istaknuli povezanost između konzumacije alkohola i nasilnog ponašanja u adolescentskim vezama. Došli su do rezultata da konzumacija alkohola odražava sklonost mladića i djevojaka prema problematičnom ponašanju te da povećava vjerojatnost za činjenje partnerskog nasilja. Do sličnih su rezultata došli i Walton i suradnici (2009) te Rothman i suradnici (2010) koji su pokazali da je, uz konzumaciju alkohola, i marihuana ključan rizični faktor za činjenje partnerskog nasilja među adolescentima. Autor Hodžić (2007) je također u svom istraživanju pronašao značajnu povezanost između česte konzumacije alkohola i primjene nasilnih ponašanja prema partneru ili partnerici. Dobiveni rezultati su pokazali da su djevojke koje češće konzumiraju alkoholna pića sklonije provjeravanju i kontroliranju partnerovog ponašanja i kretanja, a da su mladići koji ih konzumiraju skloniji ljubomornom optuživanju partnerice, nagovaranju i ucjenjivanju te prisiljavanju na seksualne odnose. U ovom je istraživanju pronađena rodna razlika, pri čemu je povezanost zloupotrebe droge i nasilnih ponašanja značajna jedino za mladiće koji su skloniji provjeravati i kontrolirati ponašanje svoje partnerice (Hodžić, 2007). S druge strane, u brojnim stranim istraživanjima (Reyes i sur., 2011; Rothman i sur., 2010) nije pronađena razlika po spolu s obzirom na povezanost konzumacije sredstava ovisnosti i različitih oblika partnerskog nasilja. Dodatno, Reyes i suradnici (2011) ukazuju na veću povezanost između konzumacije alkohola i činjenja partnerskog nasilja u slučajevima gdje je bilo prisutno i prethodno iskustvo obiteljskog nasilja. Nekolicina istraživanja (Foltz, 2006; Powers i Kerman, 2006) je pokazala i da je konzumacija alkohola i/ili droga povezana sa seksualnim oblicima nasilja u partnerskoj vezi.

3.6. Stavovi

Iako brojna istraživanja (Hodžić, 2007; Karlsson i sur., 2015; Vrandečić-Loje, 2013) govore o međugeneracijskom prijenosu nasilja, mnogi mladi koji su izloženi nasilju u ranijoj dobi neće kasnije postati počinitelji ili žrtve nasilja u vezi ili obiteljskog nasilja (Margolin i Gordis, 2004). Kako bi se objasnila veza između izloženosti nasilju u djetinjstvu i kasnijih iskustava s nasiljem u vezama moraju se uzeti u obzir i drugi čimbenici, poput **stavova prema nasilju**. Podržavanje upotrebe nasilja prilikom rješavanja sukoba povezano je s većom sklonošću agresivnom i

nasilnom ponašanju u partnerskim vezama, što znači da su adolescenti koji opravdavaju ili toleriraju nasilno ponašanje skloniji isti obrazac ponašanja primjenjivati i u svojim romantičnim odnosima (Hodžić, 2007). Kinsfogel i Grych (2004) istraživali su ulogu izloženosti obiteljskom nasilju u vezama u adolescentskoj dobi, uzimajući u obzir da stavovi adolescenata mogu objasniti navedenu povezanost. Rezultati su zaista pokazali da su odnosu između izloženosti obiteljskom nasilju i počinjenja nasilja u vezi posredovali stavovi vezani uz prihvaćanje nasilja. Pritom je povezanost pronađena za dječake, no ne i za djevojčice (Kinsfogel i Grych, 2004). Temple i suradnici (2013) su pak pronašli da je povezanost između izloženosti obiteljskom nasilju i počinjenja nasilja u vezi u potpunosti posredovana prihvaćajućim stavovima prema nasilju. Tako te adolescentice imaju razvijene pozitivne stavove prema nasilju koje su počinile žene, dok adolescenti imaju razvijene pozitivne stavove prema nasilju čiji su počinitelji muškarci. Hodžić (2007) je istraživao postoji li povezanost između pozitivnih stavova prema nasilju i sklonosti nasilnim ponašanjima u vezi te je pronašao pozitivnu povezanost između navedenih koncepata koja je posebno značajna za činjenje psihičkog, odnosno emocionalnog nasilja (Hodžić, 2007).

Važno je istaknuti i da postoje značajne rodne razlike u stavovima prema nasilju. Općenito mladići imaju pozitivnije stavove prema partnerskom nasilju nego djevojke te se nasilje koje počine djevojke u većoj mjeri smatra prihvatljivim u odnosu na ono koje počine mladići (Karlsson i sur., 2015; Muñoz-Rivas i sur., 2009). Prihvaćanje nasilja koje čini žena nad muškarcem povećava vjerojatnost za činjenjem fizičkog nasilja i kod adolescenata i kod adolescentica (Josephson i Proulx, 2008), dok prihvaćanje nasilja koje čini muškarac nad ženom povećava vjerojatnost i za činjenje i za doživljavanje nasilja u vezi (Lichter i McCloskey, 2004). Curtain i Glowacz (2021) također ističu da mladići imaju pozitivnije stavovi prema nasilju te da sudionici u većoj mjeri izražavaju veću toleranciju spram nasilja koje čine djevojke nad svojim partnerima. Također, ističu da mlađi sudionici imaju tolerantnije stavove prema nasilju. Navedeno se može povezati s rezultatima istraživanja (Fernández-Fuertes i Fuertes, 2010) koja pokazuju veću prevalenciju agresivnog ponašanja u vezi kod adolescenata nego kod odraslih i za činjenje i za doživljavanje nasilja. Osim rodni razlika u stavovima prema nasilju, **stavovi** adolescenata **prema rodnim ulogama**

također mogu biti rizičan čimbenik za nasilje u vezi. Mladići su skloniji iskazivanju patrijarhalnih i stereotipnih stavova koji mogu biti osnova za diskriminaciju i viktimizaciju djevojaka (Hodžić, 2007). Hodžić (2007) je proveo istraživanje čiji su rezultati pokazali da su adolescenti koji vjeruju u patrijarhalne odnose skloniji korištenju nasilja u svojim vezama, dok su adolescentice koje podržavaju tradicionalne stavove sklonije preuzeti ulogu žrtve u nasilnim vezama, što i potvrđuje istraživanje autorice O'Keefe (2005). Sears i suradnici (2007) su također pronašli pozitivnu povezanost između tradicionalnih uvjerenja o rodnim ulogama i prihvaćanja i činjenja partnerskog nasilja u adolescenciji.

4. Motivi i razlozi koji mladi navode za činjenje nasilja u vezi

S obzirom na izrazito veliku raširenost nasilnog ponašanja u adolescentskim vezama, značajno je prikazati i motivaciju adolescenata za takvo ponašanje. Autor Hodžić (2007) u svom je istraživanju došao do rezultata da je ljubomora najčešći razlog za činjenje nasilja. Strah od odbacivanja, odnosno od prekida veze sljedeći je razlog po učestalosti, a slijede ga redom: odgovor na provokaciju, nesporazum, odnosno problem u komunikaciji, kontrola partnera ili partnerice, samoobrana, utjecaj bliskih prijatelja, ispoljavanje bijesa, konzumacija alkohola i droga te zastrašivanje partnera ili partnerice. Pritom su adolescenti skloniji iskazivati nasilna ponašanja pod utjecajem vršnjaka, alkohola ili droge i u samoobrani, dok su adolescentice sklonije iskazivanju ljubomornog ponašanja.

S druge strane, Elmquist i suradnici (2014) te Hettrich i O'Leary (2013) proučavali su isključivo razloge zbog kojih se adolescenti i adolescentice koriste fizičkim oblicima nasilnog ponašanja u svojim vezama. Tako se istraživanje potonjih autora u prvom dijelu temeljilo na otvorenim odgovorima sudionika te su rezultati pokazali 11 najčešćih razloga za fizičko nasilje adolescentica: ljutnja, verbalni sukob koji je eskalirao u fizičko nasilje, frustracija, povrijeđeni osjećaji, vraćanje za verbalni napad, loša komunikacija, iskazivanje autoritarnog stava, partnerovo ponašanje, partnerovo laganje, vanjski razlozi (primjerice uključenost treće osobe) te sprječavanje partnera da prekine svađu. U dijelu upitnika s ponuđenim odgovorima, najčešći razlozi

su ponovno bili ljutnja, partnerovo laganje i slabija komunikacija te se još dodatno spominju narav, sram i ljubomora (Hettrich i O'Leary, 2013). Elmquist i suradnici (2014) su pak u svom istraživanju motivaciju za fizičko nasilje u adolescentskim vezama klasificirali u sedam kategorija: a) moć ili kontrola, b) samoobrana, c) izražavanje neugodnih emocija (primjerice ljutnja), d) poteškoće u komunikaciji, e) osveta, f) ljubomora i g) drugo (primjerice, seksualno uzbuđenje, utjecaj alkohola i utjecaj droga). Prva kategorija – moć ili kontrola – podjednako je zastupljena i kod adolescenata i kod adolescentica, pri čemu su unutar ove kategorije najčešći razlozi za nasilje kod adolescenata želja da se osjećaju moćnije, a kod adolescentica potreba da natjeraju partnera da nešto učini ili ne učini (primjerice da ne izađe s prijateljima). Prema rezultatima u kategoriji samoobrane, adolescenti će nešto češće koristiti nasilne obrasce ponašanja u svrhu zaštite vlastitog integriteta nego adolescentice. Izražavanje negativnih emocija je podjednako zastupljena kategorija kod oba spola, s tim da će adolescenti češće koristiti nasilna ponašanja kako bi dokazali ljubav svojoj partnerici, dok će adolescentice kroz nasilna ponašanja češće iskazivati ljutnju. Nadalje, poteškoće u komunikaciji također su jedan od navedenih razloga za pojavu nasilja u vezama mladih – nasilnim ponašanjima adolescenti nastoje pokazati osjećaje koje ne mogu objasniti riječima, a adolescentice privući partnerovu pažnju. I ljubomora i osveta su razlozi koji se učestalije javljaju kod adolescentica koje češće navode da su nasilne prema svojim partnerima kako bi im se osvetile za emocionalnu ili fizičku povredu. Konačno, adolescenti češće navode da će biti nasilni zbog seksualnog uzbuđenja, a adolescentice zato što su pod utjecajem alkohola ili droga. Sumarno, rezultati su pokazali da su poteškoće u komunikaciji i samoobrana među najčešćim kategorijama motiva i za adolescente i adolescentice koji su počinili nasilno ponašanje u vezi (Elmquist i sur., 2014).

Zaključno, najčešći motivi i razlozi koje mladi navode za činjenje nasilja u vezi se mogu svrstati u nekoliko kategorija – slabija komunikacija i nedostatak povjerenja, ljubomora te poteškoće rješavanja problema i sukoba. Navedeni razlozi velikim dijelom proizlaze iz manjka iskustva adolescenata u partnerskim vezama, no također mogu ostaviti značajne posljedice na njihovo funkcioniranje.

5. Praktično djelovanje

Nasilje u vezama mladih, neovisno o kojem je obliku nasilnog ponašanja riječ, značajan je čimbenik rizika za tjelesno, emocionalno i mentalno zdravlje adolescenata, kao i za njihovo socijalno funkcioniranje. Može ostaviti brojne fizičke, psihološke i bihevioralne posljedice. Fizičko nasilje za sobom gotovo uvijek ostavlja fizičke posljedice, počevši od tjelesnih ozljeda, kronične boli, visokog krvnog tlaka, umora, nezdrave tjelesne težine i gastrointestinalnih problema. Uz navedeno, posljedice koje se mogu javiti uslijed seksualnog nasilja su spolno prenosive bolesti te neželjena i rizična trudnoća. Važno je napomenuti da sve vrste nasilja rezultiraju brojnim psihološkim i bihevioralnim posljedicama po žrtvu, poput srama, nelagode i straha, krivnje, anksioznosti, gubitka samopouzdanja i lošije slike o sebi, depresije, postraumatskog stresnog poremećaja, poremećaja prehrane, socijalnog povlačenja, problema s intimnošću i gubitka povjerenja u mogućnost dobre i zdrave veze, suicidalnih misli i pokušaja suicida, zloupotrebe alkohola i droga te rizičnih seksualnih ponašanja (Gvozdić i sur., 2018).

S obzirom na ozbiljnost problema nasilja u mladenačkim vezama i negativne posljedice takvog ponašanja, važno je mlade upoznati s neprimjerenim i nasilnim ponašanjima u romantičnim vezama te razvijati kvalitetne preventivne programe s ciljem njihovog sprječavanja (Gvozdić i sur., 2018). Takvi se programi osmišljavaju uzimajući u obzir dob, spol i socijalni kontekst osoba kojima su namijenjeni. Sukladno tome, u razdoblju ranije adolescencije trebali bi biti usmjereni razvoju komunikacijskih vještina i vještina rješavanja sukoba, dok bi se u razdoblju srednje i kasnije adolescencije usmjerili na konkretno nasilje u romantičnim vezama (Ajduković i Ručević, 2009). Cilj preventivnih programa je smanjenje učestalosti nasilja u vezama mladih podizanjem njihove svijesti i znanja o oblicima nasilnih ponašanja, njihova prepoznavanja te sprječavanja i suzbijanja. Vodeći se navedenim ciljevima, preporuka je da programi prevencije nasilja u vezama mladih u svojoj osnovi obuhvaćaju učenje o nenasilnom rješavanju sukoba, povećanje poznavanja svojih prava u vezi, unaprjeđenje prepoznavanja nasilja u mladenačkim vezama te povećanje spremnosti na traženje i pružanje pomoći (Zdravi grad Poreč, 2015).

Na području Republike Hrvatske u području nasilja u adolescentskim vezama važnu ulogu ima udruga CESI koja od 2004. godine provodi preventivne projekte. Za to je vrijeme, osim preventivnih radionica, udruga organizirala i brojne edukativne seminare, kako za adolescente, tako i za stručnjake koji rade s njima. Također su izdali i edukativne materijale, od kojih su posebno značajni priručnik „Bolje spriječiti nego liječiti - prevencija nasilja u adolescentskim vezama” (Cesar, Bijelić, Hodžić i Kobaš, 2006), namijenjen stručnjacima koji rade s mladima s ciljem preveniranja nasilja u romantičnim vezama adolescenata, i priručnik „Nasilne veze su bezveze” (Bijelić i Cesar, 2014) namijenjen edukatorima radi provođenja radionica i informiranja adolescenata o kvalitetnim vezama. Također je značajan i priručnik Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba „Je li moguće da je to ljubav? Priručnik o nasilju u vezama mladih“ (Buljan-Flander, Bačan, Škovrlj i Škrlec, 2009) koji pruža smjernice kako pomoći mladoj osobi koja doživljava partnersko nasilje. Nadalje, Društvo za psihološku pomoć od 2009. godine započelo je projekt koji kontinuirano provode studenti različitih studija na nacionalnoj razini s ciljem suzbijanja nasilja u romantičnim vezama adolescenata. U sklopu navedenog projekta je izrađen Priručnik „Prevencija nasilja u mladenačkim vezama“ (Ajduković i sur., 2011) u kojem je opisan preventivni program od četiri radionice koje imaju nekoliko ciljeva: razjašnjenje stavova o dobroj i sigurnoj vezi; povećanje poznavanja vlastitih prava u vezi; podizanje razine prepoznavanja nasilja u vezama; unaprjeđivanje prepoznavanja izloženosti nasilju i prepoznavanja vlastitog nasilnog ponašanja; preispitivanje spremnosti sprječavanja i prekidanja nasilja u vezi te povećanje spremnosti za traženje, ali i pružanje pomoći (Gvozdić i sur., 2018).

I sami adolescenti su naveli višestruke metode rada kroz koje bi htjeli učiti o prevenciji nasilja (Hodžić, 2007), a to su različite radionice, predavanja, razgovori, promotivni materijali i informativne brošure, debate, diskusije i tribine, plakati, filmovi, dokumentarna svjedočanstva i iskustva zlostavljanih osoba, savjetovašta i mnoge druge. Također, pojedini adolescenti smatraju da bi preventivni programi trebali biti dio programa seksualnog odgoja (Hodžić, 2007). Vrlo je važno da se prevencijom nasilja u adolescentskim vezama doista obuhvati što veći broj mladih kako bi osvijestili težinu tog problema te kako bi bili kompetentniji prepoznati

pojedina nasilna ponašanja u vezi. No jednako je tako važno upoznati ih s načinom postupanja ukoliko prepoznaju nasilje u vezi.

5.1. Pomoć i podrška

Adolescenti koji su doživjeli nasilje od strane osobe s kojom su u vezi mogu poduzeti određene mjere samozaštite, poput razvijanja plana sigurnosti. Takav plan uključuje ponašanja, aktivnosti, lokacije i druge osobe koje im mogu pomoći u izbjegavanju rizika od ponovnog doživljenja nasilja. Zapravo se radi o izbjegavanju opasnih situacija koje mogu dovesti do nasilja, primjerice „odabir neutralne riječi koja će u razgovoru s osobom od povjerenja njoj dati do znanja da treba tražiti pomoć policije“ (Gvozdić i sur., 2018:27). Nadalje, 2004. godine je donesen Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2008) koji je dao svojevrsnu formu postupanja u slučaju nasilja u vezama mladih. Njime je propisano da bi trebala postojati suradnja različitih državnih tijela: odgojno-obrazovnih ustanova, centara za socijalnu skrb i drugih ustanova socijalne skrbi, zdravstvenih ustanova, policije, državnog odvjetništva i jedinica lokalne i regionalne samouprave. Prema Protokolu od iznimne je važnosti uspostaviti suradnju i s nevladinim organizacijama, savjetovalištim i stručnjacima koji rade s mladima u ovom području (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2008). Sukladno navedenom, adolescenti se za pomoć i podršku mogu obratiti i različitim državnim ustanovama i nevladinim organizacijama – stručnoj službi škole koja je dužna o nasilju obavijestiti nadležna tijela, zatim policiji, zdravstvenim ustanovama i centrima za socijalnu skrb (Gvozdić i sur., 2018) – čija je zadaća pružiti smjernice za daljnje korake te, ako je potrebno i ako se radi o maloljetnim osobama, poduzeti mjere obiteljsko-pravne zaštite (Buljan-Flander i sur., 2009). Osim navedenih institucija, i veći broj nevladinih organizacija pruža pomoć i podršku kroz savjetodavni rad s mladima, na primjer Hrabri telefon, Plavi telefon, Centar za djecu, mlade i obitelj Društva za psihološku pomoć, Udruga za nenasilje i ljudska prava Zora, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje CESI, Psihološki centar Tesa, Društvo za psihološku pomoć „Sunce“ itd. (Gvozdić i sur., 2018). Pritom multidisciplinarni tim radi na osnaživanju korisnika kako bi shvatili da nisu krivi radi postupaka svog partnera, da nauče postaviti granice u odnosu te da počnu brinuti o

vlastitoj sigurnosti. U taj se proces može dodatno uključiti i obitelj, prijatelji i drugi bliski ljudi koji će korisnicima pružati podršku koja im je u tim trenucima prijeko potrebna (Psihološki centar Tesa, 2022).

6. Zaključak

U adolescentskom razdoblju mladi razvijaju svoje stavove o međuljudskim odnosima, intimnim vezama i prihvatljivom ponašanju u takvim odnosima. Nasuprot zdravih adolescentskih veza, javljaju se i one obilježene sukobima i nasiljem, a rezultati domaćih i stranih istraživanja prikazuju sve veću prevalenciju takvih veza. Razlozi za takvo ponašanje uglavnom proizlaze iz manjka iskustva adolescenata u partnerskim vezama, kao što su slabija komunikacija i nedostatak povjerenja između partnera, ljubomora te nedostatak vještina potrebnih za konstruktivno rješavanje problema i sukoba. Hoće li doći do takvih ponašanja ili ne uvelike ovisi o brojnim individualnim, interpersonalnim i socijalnim čimbenicima. U ovom je radu bio naglasak na individualnim čimbenicima za nasilje u adolescentskim vezama radi boljeg razumijevanja mladića i djevojaka koji su počinili neki oblik nasilnog ponašanja prema svome partneru i njihovih osobnih obilježja i iskustava. Kao jedan od prediktora nasilja izdvojen je spol jer se pokazalo da su djevojke sklonije činjenju psihičkog i fizičkog, a mladići seksualnog nasilja. Nesiguran stil privrženosti roditeljima i niže samopoštovanje također predstavljaju prediktore činjenja nasilja, dok sigurna privrženost i visoko samopoštovanje imaju ulogu zaštitnih čimbenika za partnersko nasilje. Nadalje, iskustvo obiteljskog nasilja u djetinjstvu povećava vjerojatnost za činjenje nasilja u vezi, kao i konzumacija sredstava ovisnosti, prihvaćajući stavovi prema nasilju i stereotipni stavovi prema rodnim ulogama. Svi navedeni čimbenici mogu povećati vjerojatnost pojave nasilja u vezi, a nakon što do istoga i dođe, posljedice po mentalno i tjelesno zdravlje adolescenata te njihovo socijalno funkcioniranje mogu biti velike. Stoga je vrlo važno mlade upoznati s negativnim posljedicama partnerskog nasilja te razvijati kvalitetne preventivne programe s ciljem njegova sprječavanja.

Na temelju ovoga rada otvorila se i nekolicina istraživačkih pitanja koja bi se mogla provjeriti u budućim istraživanjima. Na primjer, zašto mladi imaju pozitivnije stavove prema nasilju koje čine djevojke ili koji su razlozi njihovog ostanka u nasilnim vezama. Što se praktičnog djelovanja tiče, važno bi bilo ispitati kakvo je u praksi postupanje i koja je uloga socijalnih radnika u prevenciji nasilja u mladenačkim vezama.

7. Literatura

1. Ajduković, D., Ajduković, M., Cesar, S., Kamenov, Ž., Löw, A. i Sušac, N. (2011). *Prevenција nasilja u mladenačkim vezama*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
2. Ajduković, D., Löw, A. i Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 527-553.
3. Ajduković, M. i Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18(2), 217-225.
4. Ajduković, M., Kregar Orešković, K. i Laklija, M. (2007). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 59-91.
5. Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M. i Sušac, N. (2013). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 367-412.
6. Bell, K. J. (2008). *Intimate Partner Violence on Campus: A Test of Social Learning Theory*. Neobjavljena doktorska disertacija. Indiana: University of Pennsylvania.
7. Bell, K.M., Cornelius, T.L. i Shorey, R.C. (2008). A critical review of theoretical frameworks for dating violence: Comparing the dating and marital fields. *Aggression and Violent Behavior*, 13, 185-194.
8. Bijelić, N. i Cesar, N. (2014). *Nasilne veze su bez veze*. Zagreb: CESI.
9. Blažeka Kokorić, S. (2005). *Povezanost iskustva u primarnoj obitelji s obilježjima partnerskih odnosa*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
10. Borges, J. L., Giordani, J. P., Wendt, B., Trentini, C. M. i Dell'Aglio D. D. (2022). Patterns of Perpetration and Perceptions of Teen Dating Violence. *Psico – USF*, 25(2), 235-245.

11. Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent—Child attachment and healthy human development*. New York, NY: Basic Books.
12. Brooks-Russell, A., Foshee, V. i Ennett, S. (2013). Predictors of latent trajectory classes of dating violence victimization. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 566-580.
13. Buljan-Flander, G., Bračan M., Škovrlj, K. i Škrlec, N. (2009). *Je li moguće da je to ljubav? Priručnik o nasilju u vezama mladih*. Zagreb: Grad Zagreb i Poliklinika za zaštitu djece i mladih.
14. Cava, M. J., Buelga, S. i Tomás, I. (2018). Peer victimization and dating violence victimization: The mediating role of loneliness, depressed mood, and life satisfaction. *Journal of interpersonal violence*, 36(5-6), 2677-2702.
15. Cesar, S., Bijelić, N., Hodžić, A. i Kobaš, V. (2006). *Bolje spriječiti nego liječiti*. Zagreb: CESI.
16. Courtain A. i Glowacz F. (2021). Exploration of Dating Violence and Related Attitudes Among Adolescents and Emerging Adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(5-6), 2975-2998.
17. Crane, C. i Eckhardt, C. (2013). Negative affect, alcohol consumption, and female-to male intimate partner violence: A daily diary investigation. *Partner Abuse*, 4, 332–355.
18. Diaz-Aguado, M. J. i Martinez, R. (2015). Types of adolescent male dating violence against women, self-esteem, and justification of dominance and aggression. *Journal of interpersonal violence*, 30(15), 2636-2658.
19. Ehrensaft, M. K., Cohen, P., Brown, J., Smailes, E., Chen, H. i Johnson, J. G. (2003). Intergenerational transmission of partner violence: A 20-year prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 741-753.
20. Elmquist, J., Wolford-Clevenger, C., Zapor, H., Febres, J., Shorey, R. C., Hamel, J. i Stuart, G. L. (2014). A gender comparison od motivations for physical dating violence among college students. *Journal of interpersonal violence*, 31(1), 186-203.
21. Fernández-Fuertes, A. A. i Fuertes, A. (2010). Physical and psychological aggression in dating relationships of Spanish adolescents: motives and consequences. *Child Abuse and Neglect*, 34(3), 183-191.

22. Foltz, A. M. (2006). *Gender and dating violence*. University of Maryland, College Park.
23. Gover, A. R., Kaukinen, C. i Fox, K. A. (2008). The relationship between violence in the family of origin and dating violence among college students. *Journal of Interpersonal Violence*, 23, 1667-1693.
24. Grych, J. H. i Kinsfogel, K. M. (2010). Exploring the role of attachment style in the relation between family aggression and abuse in adolescent dating relationships. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(6), 624-640.
25. Gvozdić, K., Krulić Kuzman, K., Lukić, S., Štelcer, L. i Zalović, T. (2018). *Nasilje u mladenačkim vezama: Priručnik za stručnjake*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
26. Hettrich, E. L. i O'Leary, K. D. (2007). Females' reasons for their physical aggression in dating relationships. *Journal of interpersonal violence*, 22(9), 1131-1143.
27. Hodžić, A. (2007). *Nasilje ne prolazi samo od sebe: Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: CESI.
28. Josephson, W. L. i Proulx, J. B. (2008). Violence in young adolescents' relationships: A path model. *Journal of Interpersonal Violence*, 23, 189-208.
29. Karsberg, S., Bramsen, R. H., Lasgaard, M. i Elklit, A. (2018). Prevalence and characteristics of three subtypes of dating violence among Danish seventh-grade students. *Scandinavian journal of child and adolescent psychiatry and psychology*, 6(1), 16-27.
30. Kinsfogel, K. M. i Grych, J. H. (2004). Interparental conflict and adolescent dating relationships: integrating cognitive, emotional, and peer influences. *Journal of family psychology*, 18(3), 505-515.
31. Klipfel, K. M., Claxton, S. E. i van Dulmen, M. H. M. (2014). Interpersonal aggression victimization within casual sexual relationships and experiences. *Journal of Interpersonal Violence*, 29, 557-569.
32. Korchmaros, J. D., Ybarra, M. L., Langhinrichsen-Rohling, J. i Lenhart, A. (2013). Perpetration of Teen Dating Violence in a Networked Society. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 16(8), 561-567.

33. Latzman, N. E., Vivolo-Kantor, A. M., Niolon, P. H. i Ghazarian, S. R. (2015). Predicting adolescent dating violence perpetration: Role of exposure to intimate partner violence and parenting practices. *American journal of preventive medicine*, 49(3), 476-482.
34. Lebedina-Manzoni, M. i Lotar, M. (2011). Percepcija sebe kod adolescenata u Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19(1), 1-130.
35. Lichter, E. L. i McCloskey, L. A. (2004). The effects of childhood exposure to marital violence on adolescent gender-role beliefs and dating violence. *Psychology of Women Quarterly*, 28, 344-357.
36. Majdak, M. i Kamenov, Ž. (2011). Odrednice samopoimanja i samopoštovanja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(2), 58-72
37. Maldonada, R. C., Watkins, L. E. i DiLillo, D. (2014). The interplay of trait anger, childhood physical abuse, and alcohol consumption in predicting intimate partner aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 30, 1112–1127.
38. Marcus, R. F. (2007). *Aggression and violence in adolescence*. New York: Cambridge University Press.
39. Margolin, G. i Gordis, E. B. (2004). Children's exposure to violence in the family and community. *Current Directions in Psychological Science*, 13(4), 152-155.
40. Miller, S., Williams, J., Cutbush, S., Gibbs, D., Clinton-Sherrod, M. i Jones, S. (2013). Dating violence, bullying, and sexual harassment: Longitudinal profiles and transitions over time. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 607-618.
41. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2008). *Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima / Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
42. Muñoz-Rivas, M. J., Grana, J. L., O'Leary, K. D. i Gonzalez, M. P. (2009). Prevalence and predictors of sexual aggression in dating relationships of adolescents and young adults. *Psicothema*, 21, 234-240.
43. Muñoz-Rivas, M. J., Graña, J. L., O'Leary, D. i González, M. P. (2007). Aggression in Adolescent Dating Relationships: Prevalence, Justification, and Health Consequences. *Journal of Adolescent Health*, 40, 298-304.

44. O'Keefe, M. (2005). *Teen dating violence: A review of risk factors and prevention efforts*. Posjećeno 12.4.2022. na mrežnoj stranici: http://new.vawnet.org/assoc_files_vawnet/ar_teendatingviolence.pdf.
45. Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap
46. Peronja, D. (2013). *Nasilje u adolescentnim romantičnim vezama: uloga samopoštovanja i delinkventnog ponašanja*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
47. Powers, J. i Kerman, E. (2006). *Teen dating violence*. Ithaca: Cornell University.
48. Psihološki centar Tesa (2022). *Veze ne bi trebale boljeti*. Posjećeno 7.7.2022. na mrežnoj stranici: <https://www.tesa.hr/veze-ne-bi-trebale-boljeti/>.
49. Reyes, H. L., Foshee, V. A., Bauer, D. J. i Ennett, S. T. (2011). The role of heavy alcohol use in the developmental process of desistance in dating aggression during adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39, 239–250.
50. Rothman, E. F., Johnson, R. M., Azreal, D., Hall, D. M. i Weinberg, J. (2010). Perpetration of physical assault against dating partners, peers, and siblings among a locally representative sample of high school students in Boston, Massachusetts. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 164, 1118–1124.
51. Rothman, E. F., Reyes, L. M., Johnson, R. M. i LaValley, M. (2012). Does the alcohol make them do it? Dating violence perpetration and drinking among youth. *Epidemiologic Reviews*, 34, 103–119.
52. Rubio-Garay, F., López-González, M. A., Carrasco, M. Á. i Amor, P. J. (2017). The prevalence of dating violence: A systematic review. *Papeles del Psicólogo*, 38(2), 135-147.
53. Sears, H. A., Byers, E. S. i Price, E. L. (2007). The co-occurrence of adolescent boys' and girls' use of psychologically, physically, and sexually abusive behaviours in their dating relationships. *Journal of Adolescence*, 30, 487-504.
54. Smith Stover, C., Jin Choi, M. i Mayes, L. C. (2018). The moderating role of attachment on the association between childhood maltreatment and adolescent dating violence. *Children and youth services review*, 94, 679-688.
55. Smith, K., Hébert, M., Brendgen, M. i Blais, M. (2022). The mediating role of internalizing problems between peer victimization and dating violence

- victimization: a test of the stress generation hypothesis. *Journal of interpersonal violence*, 37(13-14), 1271-1295.
56. Smojver-Ažić, S. i Jakovčević, I. (2006). Percepcija prošlih odnosa i privrženost adolescenata i njihovih majki. *Psihologijske teme*, 15(1), 59-80.
57. Temple, J. R., Shorey, R. C., Tortolero, S. R., Wolfe, D. A. i Stuart, G. L. (2013). Importance of gender and attitudes about violence in the relationship between exposure to interparental violence and the perpetration of teen dating violence. *Child abuse & neglect*, 37(5), 343-352.
58. Trbojević Jocić, J. (2016). Partnersko nasilje u adolescentskim vezama. U: J. Petrović (ur.) *Slika tela, seksualnost i partnerske veze u adolescenciji* (str. 77-96). Novi Sad: Filozofski fakultet Univerzitet u Novom Sadu.
59. Vagi, K. J., O'Malley Olsen, E., Basile, K. C. i Vivolo-Kantor, A. M. (2015). Teen Dating Violence (Physical and Sexual) Among US High School Students – Findings From the 2013 National Youth Risk Behavior Survey. *JAMA Pediatrics*, 169(5), 474-482.
60. Vagi, K.J., Rothman, E.F., Latzman, N.E., Teten Tharp, A., Hall, D.M. i Breiding, M.J. (2013). Beyond Correlates: A Review of Risk and Protective Factors for Adolescent Dating Violence Perpetration. *Youth Adolescence*, 42, 633–649.
61. Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
62. Vrandečić-Loje, M. (2013). *Uloga percipiranog vršnjačkog nasilja i iskustva obiteljskog nasilja u počinjenju i doživljavanju nasilja u adolescentskim vezama*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
63. Walton, M. A., Murray, R., Cunningham, R. M., Chermack, S. T., Barry, K. L. i Booth, B. M. (2009). Correlates of intimate partner violence among men and women in an inner city emergency department. *Journal of Addictive Diseases*, 28, 366–381.
64. Zdravi grad Poreč (2015). *Nasilje u mladenačkim vezama*. Posjećeno 14.4.2022. na mrežnoj stranici: <https://www.zdravi-grad-porec.hr/>.